

ELS PRIMERS POBLADORS DE LLÍBER (SEGLE XVII)

Antoni Mas Forners
Joan-Lluís Monjo Mascaró

Pocs pobles tenen el privilegi de comptar amb el document de la seua acta de naixement i, més encara, que puguen saber qui són els seus progenitors i quina és la seua procedència exacta. Aquest fet meravellós --si és que tenim curiositat per saber quina releta tenim, qui som, d'on venim, per què som així com som... i, per tant, considerem d'interés la resposta a aquestes qüestions-- toca de ple a Llíber, un poble amb un origen ben concret i definit. I que no se n'ha d'averkonyir.

En aquest escrit parlarem dels fundadors de Llíber després que el poble desapareguera al 1609. No som els primers que ens referim a la procedència dels primers lliberans: al programa de festes de Xaló de 1983 podem llegir un article molt interessant del professor Josep Costa, titulat "De les rels... a la llavor", que ja va tractar molt detalladament aquest assumpte. El professor Costa als seus estudis ha tingut el gran mèrit de treure a reluir l'origen mallorquí total o parcial de molts pobles valencians, sobretot del Marquesat (però també de les comarques veïnes).¹ Abans només es sabia que eren de repoblació mallorquina Tàrbena i la Vall de Gallinera; però la realitat és ben diferent, encara que açò puga decebre a algú --¡que decep, de fet!: per a alguns és molt mal d'engolir no ser descendents dels conquistadors cristians que arribaren amb el rei Jaume I, sinó dels emigrats o fugits mallorquins que s'empeltaren per ací fa quasi quatre-cents anys. De fet tan fan uns com altres, la diferència és només el temps d'arribada. Potser allò que dolga més siga el pes del record de la massacre dels moriscs precedents; però d'això no en tenien la culpa els nouvinguts illencs, precisament.

El 12 de setembre de 1611 s'estableix la carta de població de la vall de Xaló. D'una part hi ha el senyor, don Pere de Montagut i d'Híjar, i d'una altra els nous pobladors, que arribaren a fi d'ocupar unes cases i unes terres buides "*per la expulsió dels moros que habitaven en aquells, los quals són estats expel·lits per Sa Majestat per rahó dels delictes de lesa majestat per aquells comesos, en virtud de un real edicte publicat en la ciutat de València à vint y dos dies del mes de setembre del any mil sis-cents y nou*", per dir-ho amb les paraules del mateix text. En efecte, l'acompliment del decret d'expulsió dels moriscs, del 22 de setembre de 1609, va suposar la despoblació d'una gran quantitat de pobles valencians, una conseqüència que es va sentir molt especialment per les terres muntanyenques del sud valencià.² Pel que respecta als poblets que formaven la vall de Xaló, la despoblació va ser total, i encara després de la repoblació de 1611 alguns d'ells quedaren per sempre deshabitats, ja que només es contemplava repoblar el Ràfol (l'actual poble de Xaló)³ i Llíber, però no d'Almassarof,

¹ Vegeu el seu llibre *El Marquesat de Dénia. Estudio geográfico*, València, 1977, i sobretot el seu treball, ja clàssic, "La repoblació mallorquina a la Marina Alta i al seu entorn en el segle XVII", *Trabajos de Geografía*, núm. 34, Mallorca, 1977-1978, pp. 87-91.

² Pensem, per exemple, que a aquesta banda de la Marina només eren de població totalment o parcialment cristiana Calp, Dénia, Benissa, Murla, Ondara, Pego, Teulada i Xàbia, i que la resta eren totalment poblades de musulmans.

³ La nova situació estipulada pels senyors a partir de la repoblació va voler afavorir l'alqueria del Ràfol. El Ràfol es va tornar el cap de la vall: és aquí on s'havien de reunir els representants de la vall per fer consell, és aquí on es constituïria la parròquia, i amb el temps prendria el nom de la vall. No sabem quin estat de coses hi hauria abans de 1609. Sabem, com ara, que al 1622 Xaló no tenia encara fossar (cementeri) i en canvi Llíber sí.

Benibraim, el Cau, Marnes o la Murta. A partir d'aquesta data podem dir que comença un nou Llíber, i encara més, el Llíber que coneixem a l'actualitat és en gran mesura l'hereu del poble que va (re)nàixer amb la carta pobla de 1611.

Però no ens interessa ara analitzar les condicions de l'establiment,⁴ ens ocuparem solament dels colons que vingueren a repoblar Llíber. Coneguem, doncs, el nom dels caps de família signataris que representaven els nous habitants del poble:

Bernat Femenia	Pere Montserrat	Rafel Puig
Pere Lull	Pere Morell	Antoni Puigserver
Francesc Mas	Joan Noguera	Llorenç Reus
Miquel Mas	Pere Noguera	Joan Ros
Onofre Mas	Pere Oliver	Miquel Salvà
Sebastià Mas	Francesc Peña	Jaume Vidal
Climent Mengual ⁵	Rafel Pou	Miquel Vidal
Antoni Monjo	Bartomeu Puig	Miquel Vidal
Miquel Monjo	Jordi Puig	

El document de 1611 no ens diu res de la seua procedència, solament que “*al present són pobres y gent menesterosa*”. És clar que els motius que mouen a la gent a emigrar són les dificultats econòmiques i una decisió de buscar noves perspectives en una altra banda que prometa una millora de vida o almanco que oferisca una nova oportunitat. Per saber el seu lloc de naixença hem ocudit principalment a la documentació de l'arxiu parroquial de Xaló i d'altres fonts. Així sabem que tots ells nasqueren a Mallorca, i que quasi tots procedien d'una sola localitat, Lluçmajor:

--18 d'ells són amb tota seguretat de Lluçmajor: els de cognom Mas (4), Montserrat, Morell, Noguera (2), Oliver, Peña, Puig (3), Puigserver, Salvà i Vidal (3).

--3 d'ells són de Santa Margalida: els de cognom Femenia i Monjo (2).

--1 d'ells és possiblement de Manacor: el de cognom Lull (o Llull).

--3 d'ells sabem que són mallorquins, però no coneixem concretament de quin poble són originaris: els de cognom Mengual, Reus i Ros.

--1 d'ells no sabem amb total certesa si és mallorquí, encara que sospitem que també podria ser de Lluçmajor.⁶

La mobilitat és una característica dels primers assentaments de colons. No sempre concordaven les optimistes expectatives que havien buscat amb la crua realitat amb què toparen a cada lloc. Hi va haver una recerca de les millors condicions senyoriales, les millors possibilitats de subsistència. És per això que trobem tants de canvis si comparem els noms dels pobladors de cada lloc en diferents dates. Per exemple, si comparem els cognoms dels pobladors de 1611 amb els habitants de 1646⁷

⁴ Podeu trobar un estudi referit concretament a la carta pobla de Xaló-Llíber en el treball d'en Vicent Muñoz i d'en Vicent Casanova: “Les cartes pobles de la vall de Xaló i Gata 1611-1645: una aproximació al seu estudi”, *3er Congrés d'Estudis de la Marina Alta*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta - Institut de Cultura “Juan Gil-Albert” - Escola-Taller de Dénia, 1990, pp. 247-255.

⁵ Al document apareix escrit Armengol.

⁶ Possiblement també siguen llucmajoreres en Llorenç Reus i en Joan Ros: trobem la combinació del seu cognom i nom als llistats dels estims de Lluçmajor de 1578 (vegeu el tercer volum de la *Historia de Lluçmajor* de Bartomeu Font Obrador, Mallorca, 1982, p. 53, p. 54). Pou és un cognom documentat a Lluçmajor, però no podem dir gaire cosa més.

⁷ Prenem com a fita d'estudi el llistat dels confirmats de 1646, els matrimonis i fills. La raó és la manca de les dades de Llíber al cens del regne de València de 1646.

ens trobem amb la desaparició dels cognoms Llull, Mengual, Peña, Puig, Pou i Ros. Sabem que en Climent Mengual passà a Gata; en Francesc Peña, a Xaló.

Dels que quedaren al poble després de 1611 podem donar més dades personals. Ho fem perquè això són els fonaments d'una part important de les famílies actuals de Llíber. Indicarem el nom de la muller dels colons si ja eren casats a Mallorca i dels fills nascuts a l'illa:

- Bernat Femenia**. Casat amb la **Catalina Monjo**. Fills: Pere.
- Francesc Mas**. Casat amb la **Tonina Mesquida**. Fills: Joana.
- Miquel Mas**. Casat amb la **Coloma Garcia**. fills: Miquel.
- Onofre Mas**. Casat amb la **Jerònia Tatxiqueta**. Fills: Llorenç, Guillem, Pereta.
- Antoni Monjo**. Casat amb la **Joana Capdebou**. Fills: Bàrbera.
- Pere Montserrat**. Casat amb la **Magdalena Taverner**. Fills: Joan, Pere, Gabriel, Catalina.
- Pere Morell**. Casat amb l'**Antònia Perpinyà**.
- Joan Noguera**. Casat amb la **Margalida Puig**. Fills: Rafel, Gabriel, Catalina, Margalida, Francisca.
- Pere-Blai Noguera**. Casat amb l'**Antonina Rubí**. Fills: Francina, Antonina, Joana.
- Pere Oliver**. Casat amb la **Marianna Tomàs**. Fills: Antoni.
- Bartomeu Puig**. Casat amb la **Francina Tomàs**. Fills: Joan, Guillem, Jaume, Joana, Francina, Catalina.
- Rafel Puig**. casat amb l'**Antònia Roig**. Fills: Joan, Rafel, Jaume.
- Antoni Puigserver**. Casat amb la **Gabriela Puigserver**. Fills: Francisca, Margalida.
- Llorenç Reus**. Casat amb la **Francina Servera**.
- Miquel Salvà**. Casat amb la **Catalina Perpinyà**. Fills: Llorenç, Antònia.
- Jaume Vidal**
- Miquel Vidal**. Casat amb la **Francina Jordi**. Fills: Francesc.
- Miquel Vidal**. Casat amb la **Francina Vidal**. Fills: Joana.

A partir de 1611 anaren arribant més llucmajorers, que introduïren nous cognoms al poble: **Andreu Avellà** (1621), **Damià Avellà** (1627), **Honorat Avellà** (1643), **Mateu Catany** (1620), **Joan Cardell** (1621), **Antoni Cirerol** (1633), **Joan Cirerol** (1636), **Bartomeu Fullana** (1641), **Antoni Mesquida** (1621), **Esteve Miquel** (1643), **Guillem Pujol** (1623), **Joan Pujol** (1621), **Joan Taverner** (1620). Alguns venien de pobles de la contornada (com ara, els Pujol, de la Vall d'Alaguar) però d'altres ho feien directament des de Mallorca. S'incrementa també el número dels habitants que posseeixen ja els cognoms primers: **Joan Mas** (1630), **Miquel Mas** (1620), **Macià Monjo** (1630), **Guillem Montserrat** (1624), **Miquel Montserrat** (1621), **Pere-Joan Oliver** (1636), **Onofre Oliver** (1620), **Rafel Oliver** (1621), **Rafel Puig** (1620), **Guillem Vidal** (1621).

Suposem que hi va haver un flux migratori que no es va estroncar amb els anys de les cartes de població. Imaginem que la notícia de la bona fortuna dels primers establits aniria cridant els parents, amics o conciutadans que havien restat a l'illa. També podria haver-se donat el cas de la concentració en un mateix poble de parents o conciutadans que estaven escampats per altres pobles valencians. Aquesta suposició darrera la volem il·lustrar amb l'acta de matrimoni de dos llucmajorers establits en dos pobles diferents

(Llíber i la Vall d'Alaguar): el fet que seguisquen casant-se gent d'un mateix poble malgrat viure escampats en una terra estranya, el fet que facen de padrins de bateig, testimonis de casaments, demostra com els lligams i la consciència de grup es mantenen forts durant un cert temps. El cas contrari --el diluïment entre la població i la nova realitat valenciana-- significava la pèrdua de la personalitat diferencial. Vegem, doncs, l'acta extreta dels matrimonis de 1620:

“[...] Desposí per paraules de present a Juan Pugol [=Pujol], fill de Guillem y Juana Riera, natural de la vila de Lluçmajor, regne de Mallorca, resident en lo lloc del Aguar, de una, ab Margalida Pugserver [=Puigserver], donzella, filla de Antoni Pugserver, natural de dita vila y resident en lo lloc de Llíber, vall de Xaló, de altra, los quals actu continuo oiren missa y reberen les benedictions nuptials. Testimonis: Miquel Mas, Tem Pujol y Guillem Pujol y altres. Andreu Torrella, r[ecto]r.”⁸

Llíber és un dels pobles valencians que apareix anomenat a les fonts documentals mallorquines del segle XVII. L'historiador Bartomeu Font al quart volum de la seua *Historia de Lluçmajor*⁹ parla de les referències que ha trobat als protocols notariais siscentistes de llucmajorers desplaçats al regne de València. Moltes voltes s'anomena el poble en què estan establits (Altea, Benissa, Dénia, Gata, Llíber, Oliva, Pedreguer, Sanet, Senija, Serra de Portaceli, la Vall d'Alaguar, la Vall de Gallinera, Xaló), d'altres només parla de “València” o del “regne de València”. En aquella documentació trobem dades interessants de la vida d'aquelles persones: des de València atorguen poders als parents per arrendar, comprar o vendre propietats de Mallorca, per exemple. El nom i la data d'aparició documental dels nous lliberans és: Antoni Puigserver (1613), Pere Morei [=Morell] (1634), Pere-Joan Oliver (1652), Mateu Catany (1652). Alguns dels que només es diu que són a “València” també podrien ser a Llíber: Miquel Mas (1617), Onofre Mas (1620), Mateu Catany “de Tiringades” (1635).

Per concloure farem un quadre en què figurarà l'origen dels cognoms dels pares dels xiquets confirmats de Llíber que trobem anomenats al *Llibre de Confirmats* de 1646:

Població d'origen	
LLUCMAJOR	Avellà (2), Cirerol, Fullana, Mas (3), Mesquida, Miquel, Montserrat (5), Oliver (2), Pujol, Roig, Reus (2), Vidal (2)
SANTA MARGALIDA	Femenia, Monjo, Serra, ¹⁰ Server
POLLENÇA	Vicent (<Vicenç)
Origen valencià	Llorenç, Hortolà, Palonés

Esperem que aquest escrit haja aprofitat per a prear més l'estudi del passat per a comprendre millor la nostra realitat. Ací hem vist com un bon grapat de cognoms lliberans actuals han estat presents al poble des del segle XVII: Avellà, Cirerol, Fullana, Mas, Monjo, Montserrat, Oliver, Puigserver. Hem vist també el fort lligam històric que hi ha entre Llíber i Lluçmajor. Llíber suposa un cas molt especial dins la història de la

⁸ Arxiu Parroquial de Xaló: QL 1620, Matrimonis, f. 5.

⁹ Op. cit., pp. 420-423.

¹⁰ La majoria dels que duen aquest llinatge a l'arxiu parroquial de Xaló són de santa margalida, però també poden ser originaris del poble també mallorquí d'Alaró o de l'illa d'Eivissa.

re població valenciana del segle XVII. No és freqüent trobar un poble on pràcticament la totalitat dels seus repobladors siga d'un mateix punt d'origen; com si haguérem tallat una llenca del poble mallorquí i l'haguérem posat a les terres de la Marina.¹¹

¹¹ Un cas similar és Xaló amb els seus repobladors majoritàriament nascuts a Santa Margalida: és per això que el poble de Xaló va prendre, juntament amb Tàrbena, l'afortunada decisió d'agermanar-se amb Santa Margalida, una decisió que fa justícia a la història. És molt bonic, creiem nosaltres, refer llaços entre pobles germans.